

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Bydgoszczy

LBY.411.7.1.2024

Anna Pastuszka
Dyrektor Oddziału Regionalnego
Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
ul. Wyczółkowskiego 22
85-092 Bydgoszcz

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

I/24/006 – Prowadzenie postępowań w sprawach nienależnie pobranych świadczeń z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Oddział Regionalny Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w Bydgoszczy ¹ , ul. Wyczółkowskiego 22, 85-092 Bydgoszcz
Kierownik jednostki kontrolowanej	Anna Pastuszka, Dyrektor Oddziału Regionalnego Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w Bydgoszczy ² od 15 kwietnia 2024 r. W okresie objętym kontrolą funkcję kierownika jednostki pełnili: Kamil Szulc Dyrektor Oddziału od 4 stycznia 2023 r. do 12 kwietnia 2024 r. oraz Stefan Wiszniewski Dyrektor Oddziału od 1 sierpnia 2020 r. do 3 stycznia 2023 r.
Zakres przedmiotowy kontroli	1. Ustalanie nienależnie pobranych świadczeń. 2. Dochodzenie nienależnie pobranych świadczeń. 3. Umarzanie nienależnie pobranych świadczeń. 4. Udzielanie ulg w spłacie nienależnie pobranych świadczeń.
Okres objęty kontrolą	Od 1 stycznia 2022 r. do dnia zakończenia czynności kontrolnych ³ , z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ⁴ .
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Bydgoszczy
Kontrolerzy	Artur Nierebiński, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LBY/118/2024 z 17 września 2024 r. Mikołaj Rumiński, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LBY/119/2024 z 17 września 2024 r. Mariusz Pietraszek, inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LBY/128/2024 z 23 września 2024 r.

(akta kontroli str. 1-11)

¹ Dalej: „OR KRUS” lub „Oddział”.

² Dalej: „Dyrektor”.

³ Tj. do 17 grudnia 2024 r.

⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 623, dalej: „ustawa o NIK”.

II. Ocena ogólna⁵ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

OR KRUS był organizacyjnie przygotowany do prowadzenia postępowań w sprawach nienależnie pobranych świadczeń. Realizacją zadań z tego zakresu zajmowała się wyznaczona komórka organizacyjna, choć zakres obowiązków zatrudnionych w niej pracowników obejmował również inne rodzaje spraw. Prawdłowo prowadzono skontrolowane postępowania egzekucyjne, tj. wysyłano odpowiednie upomnienia i tytułu egzekucyjne zawierające wymagane elementy. Stwierdzone opóźnienia w wystawianiu tytułów wykonawczych nie miały wpływu na ocenę prowadzonych postępowań egzekucyjnych. Nieprawidłowości nie stwierdzono również w badanych sprawach dotyczących umarzania i udzielania ulg w spłacie należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń.

W ocenie NIK, w Oddziale nie w pełni skutecznie działał jednak system kontroli wewnętrznej oraz mechanizmy kontroli zarządczej. Podstawą takiej oceny są nieprawidłowości stwierdzone w obszarze ustalania nienależnie pobranych świadczeń. Dotyczyły one m.in.: wydawania decyzji z naruszeniem prawa, tj. przez osobę niedysponującą ważnym upoważnieniem Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego⁶ lub bez podstawy prawnej; klasyfikowanie nadpłat, jako nienależnie pobranych świadczeń, choć nie miały one takiego charakteru i nie powinny być objęte żądaniem zwrotu, co jednocześnie uniemożliwiało określenie prawdziwej skali nienależnie pobranych świadczeń i sprawiało, że dane, którymi dysponował Oddział w tym zakresie okazały się niewiarygodne. Nieprawidłowe były także działania w sprawach złożonych odwołań do sądu, gdyż część z nich nie była przekazywana, mimo braku podstaw do takiego działania. W obszarze dochodzenia nienależnie pobranych świadczeń działaniem nieprawidłowym było natomiast dokonywanie potrąceń ze świadczeń w kwotach nieodpowiadających wydanym w tym zakresie decyzjom oraz dokonywanie bezpodstawnych odpisów nadpłaconych świadczeń. Jednocześnie nieuprawnione odpisywanie nadpłaconych świadczeń uniemożliwiało określenie właściwej skali prawidłowo dokonanych odpisów.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny częściowej⁷ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Ustalanie nienależnie pobranych świadczeń.

1. W latach 2022-2024 (III kw.) w Oddziale zidentyfikowano łącznie 938 nadpłat świadczeń o łącznej wartości 1 442 tys. zł i 55,1 tys. zł odsetek. Łączna wartość nadpłat na koniec lat 2022 i 2023 wyniosła wraz z odsetkami odpowiednio 265,3 tys. zł i 305,1 tys. zł, a na koniec trzeciego kwartału 2024 r. 193 tys. zł.

(akta kontroli str.13)

Weryfikując istnienie niezidentyfikowanych nadpłat, kontroli poddano łącznie 57 spraw: pięć rent z tytułu niezdolności do pracy; pięć dodatków pielęgnacyjnych do emerytur i rent; pięć zasiłków chorobowych; 12 zasiłków (wszystkie w okresie kontrolowanym) przyznanych ubezpieczonemu rolnikowi, domownikowi w podwyższonej wysokości, przyznawanych w związku z epidemią COVID-19; 15 zasiłków przyznanych z tytułu objęcia kwarantanną, nadzorem epidemiologicznym lub hospitalizacją w związku z COVID-19; 15 zasiłków opiekuńczych przyznanych w związku z COVID-19.

⁵ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁶ Dalej: „Prezes KRUS”.

⁷ Oceny częściowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena częściowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

W żadnej z badanych spraw nie stwierdzono istnienia niezidentyfikowanej nadpłaty. W przypadku rent z tytułu niezdolności do pracy, zmiana wysokości renty nastąpiła w związku z uzupełnieniem dokumentacji w sprawie. W przypadku dodatków pielęgnacyjnych, przyczyną ich przyznania było wydanie orzeczenia lekarskiego o niezdolności do samodzielnej egzystencji. Wysokość kontrolowanych zasiłków chorobowych w okresie ciąży ulegała obniżeniu z uwagi na urodzenie dziecka i uzyskanie prawa do zasiłku macierzyńskiego (od 12 do 80 dni, tj. od 240 zł do 1600 zł). Zasiłki chorobowe w podwyższonej wysokości wypłacano w prawidłowej wysokości, wynikającej z liczby dni zasiłkowych oraz pomniejszono je o okres przebywania na kwarantannie. Zasiłki opiekuńcze z powodu COVID-19 wypłacane były na podstawie wniosku, zawierającego informację o zamknięciu placówki. W przypadku skontrolowanych zasiłków z tytułu kwarantanny w związku z COVID-19, wypłata następowała na podstawie informacji z systemu wskazującego okres kwarantanny. Zasiłek był ryczałtowy i wynosił 50% minimalnego wynagrodzenia za pracę, co stanowiło w 2022 r. 1 400 zł. Wypłacano go niezależnie od liczby dni kwarantanny, i tak w 11 na 15 przypadków (73%) kwarantanna wyniosła do czterech dni, a po jednym przypadku dni: osiem, 16, 17, 18. Jednocześnie w 47% (7 przypadków) zasiłek w pełnej wysokości 1 400 zł był wypłacany w przypadku zaledwie jedno- lub dwudniowej kwarantanny, co było zgodne z art. 31 ³ ustawy covidowej⁸, gdyż nie przewidywała ona obniżania ryczałtu w zależności od liczby dni kwarantanny.

(akta kontroli str. 17-21)

2. W Oddziale w formie elektronicznej prowadzono rejestr nadpłat, o którym mowa w § 14 Załącznika nr 2 do Zarządzenia nr 1 Prezesa KRUS z 4 stycznia 2024 r.⁹ oraz § 13 ust. 2 Zarządzenia Prezesa KRUS z 8 grudnia 2010 r.¹⁰.

Rejestr prowadzony był z podziałem na oddziały (Włocławek, Bydgoszcz, Grudziądz); fundusze, w tym: D (świadczenia DRSP – dodatkowe roczne świadczenie pieniężne); F (emerytalno-rentowy); K (świadczenia KDRSP – kolejne dodatkowe roczne świadczenie pieniężne); L (świadczenia KDRSP – kolejne dodatkowe roczne świadczenie pieniężne); M (świadczenia KDRSP – kolejne dodatkowe roczne świadczenie pieniężne); S (składowy); U (świadczenia uzupełniające). Rejestr zawierał wskazanie funduszu, numer ewidencyjny, wskazanie numeru organizacyjnego oddziału, numeru rodzaju świadczenia, numer akt, nazwisko i imię osoby, stan początkowy należności, przyrost w ciągu roku, należne odsetki, ubytki w danym roku, stan na koniec roku. Na końcu listy znajdowało się podsumowanie wartości poszczególnych kolumn.

(akta kontroli str. 22)

Kontroli poddano 30 wpisów do rejestru dokonanych w latach 2022 – 2024 (III kw.), co stanowiło 6% wszystkich wpisów. Notatkę o ujawnieniu nadpłaty sporządzano w terminie od jednego do 86 dni od ujawnienia nadpłaty. Wszystkie kontrolowane sprawy podlegały wpisowi do rejestru niezwłocznie po sporządzeniu notatki. W 22 przypadkach wpisów dokonano w dniu akceptacji notatki, w pięciu przypadkach następnego dnia, w pozostałych trzech przypadkach od trzech do sześciu dni, co było zgodne z § 14 Zarządzenia z 2024 r., który określał termin wpisu do rejestru na 7 dni

⁸ Tj. ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2024, poz. 340, ze zm.), dalej: „ustawa covidowa”.

⁹ Zarządzenie nr 1 Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 4 stycznia 2024 r. w sprawie zasad umarzania, odpisywania oraz udzielania ulg w spłacie należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników i ubezpieczenie zdrowotne oraz zasad ustalania, dochodzenia, umarzania, odpisywania oraz udzielania ulg w spłacie nienależnie pobranych świadczeń (Dz. Urz. PKRUS z 2024 r., poz. 1), dalej: „Zarządzenie z 2024 r.”

¹⁰ Zarządzenie Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 8 grudnia 2010 r. w sprawie trybu umarzania, odpisywania i udzielania ulg w spłacie należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne rolników i na ubezpieczenie zdrowotne oraz z tytułu nienależnie pobranych świadczeń (Dz. Urz. PKRUS z 2011 r. nr 1, poz. 31, ze zm.), dalej: „Zarządzenie z 2010 r.”

od akceptacji notatki przez uprawnioną osobę¹¹. Każda z notatek podlegała akceptacji przez Dyrektora Oddziału KRUS lub jego zastępcę i zawierała informację o klasyfikacji nadpłaty jako świadczenia nienależnie pobranego.

W sześciu¹² przypadkach liczba dni między stwierdzeniem nadpłaty a sporządzeniem notatki w tej sprawie przekraczała 14-dniowy termin (od 1 do 40 dni¹³) wynikający z § 13 ust. 1 Zarządzenia z 2024 r.¹⁴ Notatki służbowe o ujawnieniu nadpłaty sporządzano nierzetelnie i niezgodnie ze stanem faktycznym, gdyż w żadnej z 30 badanych notatek nie wskazano prawidłowej daty ujawnienia nadpłaty, z czego w czterech przypadkach nie wskazano żadnej daty. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 23)

W latach 2022-2024 (III kw.) w Oddziale wydano łącznie 361 decyzji o żądaniu zwrotu nienależnie pobranych świadczeń i 562 decyzje o wysokości należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia oraz potrąceniu z emerytury i renty rolniczej, dotyczyły one odpowiednio 360 i 556 osób. Wartość kwot objętych decyzjami wyniosła łącznie 1 373,5 tys. zł. Największą grupę świadczeń stanowiły świadczenia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego¹⁵ - 64% należności (877,5 tys. zł), a drugą zasiłki chorobowe - 20% (268,2 tys. zł). Część decyzji w ww. sprawach była wydawana bezpodstawnie, gdyż nie dotyczyła nienależnie pobranych świadczeń. Uniemożliwiało to określenie prawdziwej skali nienależnie pobranych świadczeń. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 12)

Kontroli poddano zidentyfikowane w okresie kontrolowanym 29 przypadków nadpłat, które nie miały charakteru świadczeń nienależnie pobranych, klasyfikacja badanych nadpłat była prawidłowa, żadna z nich nie powinna być uznana za świadczenie nienależnie pobrane. W 23 przypadkach powodem nadpłaty był błąd pracownika KRUS, do którego w części przyczynił się inny podmiot przekazujący dane źródłowe, a w sześciu wynikało to ze zgonu w trakcie kwartału, w którym z góry wypłacano świadczenie.

(akta kontroli str. 369-371)

3. W Oddziale prowadzono postępowania w sprawie zwrotu nienależnie pobranych świadczeń i potrącania z przyznanego świadczenia. Kontroli poddano 20 spraw. Przyczyną pobrania nienależnego świadczenia było m.in.: zawieszenie prawa do części uzupełniającej świadczenia spowodowane wstecznym wyłączeniem z ubezpieczenia małżonka, wprowadzenie w błąd KRUS, co do długości okresów zatrudnienia w rolnictwie oraz przyznanie świadczenia z ZUS, co miało wpływ na wysokość świadczenia. Wydawanie decyzji poprzedzono ustalaniem wysokości nienależnie pobranego świadczenia, kwota obejmowała prawidłowy okres wypłacania, w decyzji wyraźnie wskazano z jakiego świadczenia kwoty podlegały potrąceniu, prawidłowo ustalano wysokość odsetek według stanu na dzień wydania decyzji. Należność pomniejszano o kwotę nadpłaconych składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, jeśli nadpłata taka występowała. Decyzje wydawano bez zbędnej zwłoki i wysyłano za zwrotnym potwierdzeniem odbioru. Spośród 20 zbadanych decyzji, cztery zostały wydane przez osoby nieuprawnione. Ponadto część decyzji zawierała nierzetelne uzasadnienie faktyczne ponieważ znajdowało się

¹¹ Zarządzenie z 2010 r. nie określało terminu na dokonanie wpisu, niemniej w czterech badanych sprawach, wpisu do rejestru dokonano tego samego dnia, co akceptacja notatki.

¹² Dotyczy spraw o numerze wpisu do rejestru nadpłat: 7131; 7099; 7126; 7129; 7114; 7098.

¹³ Przekroczono 14 dniowy termin odpowiednio o: 18; 1; 4; 40; 10; 7 (dni).

¹⁴ Zarządzenie z 2010 r. nie określało terminu na sporządzanie notatki.

¹⁵ Sposób prowadzenia ewidencji nie wskazywał na szczegółowy rodzaj świadczeń i w danej grupie występowały: emerytura rolnicza lub renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy; renta rolnicza szkoleniowa; renta rodzinna; emerytura i renta z ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych i członków ich rodzin; dodatki do emerytur i rent.

w nim wskazanie, że ograniczanie wysokości świadczenia następuje z powodu nieprzysługiwania tego świadczenia, mimo że świadczenie to przysługiwało, ale w niższej wysokości. Szczegółowe informacje o ww. przypadkach zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 54-56, 133-140, 532)

4. W okresie kontrolowanym w trzech przypadkach złożono odwołanie od decyzji o wysokości należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia i jej potrącaniu z pobieranego świadczenia. Wszystkie trzy sprawy poddano kontroli. W jednym przypadku odwołanie zostało uznane przez Oddział za nieuzasadnione w całości i w terminie 30 dni przekazane wraz z aktami do sądu pierwszej instancji. W pozostałych dwóch sprawach odwołania zostały uznane za uzasadnione. W jednym przypadku wydano decyzję o umorzeniu postępowania i w pełni uwzględniono żądanie strony, a działania podejmowano bez zbędnej zwłoki. W drugim przypadku nie przekazano sprawy do sądu ani nie zmieniono lub nie uchylono zaskarżonej decyzji uznając odwołanie strony w całości za słuszne. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 262)

Pozostałych spraw w obszarze sądowej kontroli prawidłowości decyzji o wysokości należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia oraz decyzji o potrąceniu z emerytury albo renty rolniczej w okresie kontrolowanym nie odnotowano.

(akta kontroli str. 261)

5. W Oddziale prowadzono postępowania i wydawano decyzje o żądaniu zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Kontroli poddano 20 spraw. Przyczyną pobrania nienależnego świadczenia było m.in.: niepoinformowanie o skreśleniu z listy uczniów/studentów/słuchaczy, zawieszenie prawa do części uzupełniającej świadczenia spowodowane wyłączeniem małżonka z ubezpieczenia. Wydawanie decyzji poprzedzono ustalaniem wysokości nienależnie pobranego świadczenia, kwota obejmowała prawidłowy okres wypłacania, prawidłowo ustalano wysokość odsetek według stanu na dzień wydania decyzji. Należność pomniejszano o kwotę nadpłaconych składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, jeśli nadpłata taka występowała. Decyzje wydawano bez zbędnej zwłoki i wysyłano za zwrotnym potwierdzeniem odbioru. Spośród 20 badanych decyzji, trzy zostały wydane przez osoby nieuprawnione. Ponadto część decyzji zawierała nierzetelne uzasadnienie faktyczne ponieważ znajdowało się w nim wskazanie, że ograniczanie wysokości świadczenia następuje z powodu nieprzysługiwania tego świadczenia, mimo że świadczenie to przysługiwało, ale w niższej wysokości. Szczegółowe informacje o ww. przypadkach zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

W dwóch przypadkach utraty prawa do renty rodzinnej dla uprawnionego, skutkującej stwierdzeniem nienależnie pobranego świadczenia, a jednocześnie zwiększeniem wysokości świadczenia dla innego uprawnionego, nie żądano zwrotu pełnej wysokości nienależnie otrzymanego świadczenia oraz nie dokonywano wyrównania dla osoby, która otrzymała świadczenie w niższej wysokości. Ponadto w jednym przypadku świadczenie wypłacono na niewłaściwy rachunek bankowy, tj. rachunek bankowy matki uprawnionej. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 93-94)

6. W okresie kontrolowanym w Oddziale w sześciu przypadkach złożono odwołanie od decyzji o wysokości należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia. Dwa uznane przez Oddział za nieuzasadnione w całości, w terminie 30 dni przekazano

wraz z aktami do sądu pierwszej instancji¹⁶. Kontrola pozostałych czterech spraw, uznanych przez Oddział za uzasadnione¹⁷ wykazała, że m.in. nie przekazano sprawy do sądu ani nie zmieniono lub nie uchylono zaskarżonej decyzji uznając odwołanie strony w całości za słuszne oraz nie wskazano podstawy prawnej uchYLENIA decyzji. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*. Pozostałych spraw w obszarze sądowej kontroli prawidłowości decyzji o wysokości należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia w okresie kontrolowanym nie odnotowano.

(akta kontroli str. 262)

7. W okresie objętym kontrolą w OR KRUS nie zaewidencjonowano skarg, wniosków ani informacji o nieprawidłowościach związanych z ustalaniem nienależnie pobranych świadczeń.

(akta kontroli str. 1311-1332, 1372)

8. W trakcie prowadzonych 18 kontroli w OR KRUS w latach 2022-2024 (do III kwartału) sprawdzeniem objęto 343 postępowania związane z ustaleniem nienależnie pobranych świadczeń. W 11 przypadkach wydano ogólne zalecenia pokontrolne, które na podstawie informacji od podmiotów kontrolowanych zostały zrealizowane. W przypadku kontroli przeprowadzonej przez Biuro Audytu i Kontroli Centrali KRUS w Placówce Terenowej w Grudziądzu w 2023 r. stwierdzono nieprawidłowości przy ustalaniu wysokości świadczeń zbiegowych o symbolu „GIWZ”, wydając zalecenie zweryfikowania spraw oraz przeprowadzenia postępowań wyjaśniających.

(akta kontroli str. 900-1310, 1416-1418)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że zalecenia wydane przez Biuro Audytu i Kontroli Centrali KRUS zostały zrealizowane przez weryfikację wszystkich wypłacanych świadczeń o symbolu „GIWZ”, o czym poinformowano Centralę KRUS¹⁸. Ponadto, pracownicy kontroli wewnętrznej OR KRUS przeprowadzili kontrolę doraźną w Placówce w Grudziądzu, w celu ustalenia prawidłowości wykonania zaleceń.

(akta kontroli str. 1378)

9.1. W strukturze Oddziału wskazano komórkę organizacyjną, do zadań której należało ustalanie, dochodzenie, odpisywanie, umarzanie lub udzielanie ulg w spłacie nienależnie pobranych świadczeń. W OR KRUS oraz w Placówkach Terenowych w Grudziądzu i we Włocławku utworzono w tym celu Wydziały Świadczeń¹⁹, natomiast w 12 innych Placówkach Terenowych²⁰ – Wieloosobowe Stanowisko Pracy ds. Świadczeń²¹.

(akta kontroli str. 601, 612-616)

Problematyką nienależnie pobranych świadczeń zajmowało się 107 pracowników, w tym 20 w OR KRUS, 23 w PT we Włocławku, 17 w PT w Grudziądzu, po siedmiu w PT w Inowrocławiu i Wąbrzeźnie, po czterech w PT w Radziejowie, Świeciu i Żninie oraz trzech w PT w Aleksandrowie Kujawskim, Brodnicy, Golubiu-Dobrzyniu, Lipnie, Rypinie, Sępólnie Krajeńskim i Toruniu. W przypadku pracowników Wydziału Świadczeń OR KRUS, zadania w zakresie nienależnie pobranych świadczeń zostały

¹⁶ Sprawy o numerach: 550733, 561144.

¹⁷ Sprawy o numerach: 563816, 560941, 573790, 551196.

¹⁸ Pismem nr 0200-OK.0811.2.2023 z dnia 4 maja 2023 r.

¹⁹ Zgodnie § 3 pkt 3, § 15 i § 25 ust. 4 załącznika do Zarządzenia nr 21 Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 12 lipca 2023 r. w sprawie organizacji wewnętrznej, szczegółowego zakresu zadań i zasięgu terytorialnego Oddziału Regionalnego Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w Bydgoszczy i podległych placówek terenowych oraz nadania regulaminu organizacyjnego Oddziałowi Regionalnemu Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Bydgoszczy i podległym placówkom terenowym (Dz. Urz. PKRUS, poz. 22), dalej: „Zarządzenie wprowadzające Regulamin Organizacyjny”, „Regulamin Organizacyjny”. W skład Wydziału Świadczeń wchodziły m.in.: Referat Świadczeń Emerytalno-Rentowych i Wieloosobowe Stanowisko Pracy ds. Świadczeń Krótkoterminowych.

²⁰ Dalej: „PT” w: Aleksandrowie Kujawskim, Brodnicy, Golubiu-Dobrzyniu, Inowrocławiu, Lipnie, Radziejowie, Rypinie, Sępólnie Krajeńskim, Świeciu, Toruniu, Wąbrzeźnie i Żninie (§ 25 ust. 1 i 2 Zarządzenia wprowadzającego Regulamin Organizacyjny).

²¹ Ponadto w PT w Wąbrzeźnie utworzono Wieloosobowe Stanowisko Pracy ds. Ubezpieczeń (§ 25 ust. 2 Zarządzenia wprowadzającego Regulamin Organizacyjny), którego pracownicy również zajmowali się nienależnie pobranymi świadczeniami.

uwzględnione w zakresach obowiązków pracowników. Zgodnie z „Kartami czynności”, nie były to jedyne zadania tych pracowników.

(akta kontroli str. 617-650)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że nienależnie pobranymi świadczeniami zajmowali się pracownicy zatrudnieni w Referacie Świadczeń Emerytalno-Rentowych oraz na stanowiskach pracy ds. Świadczeń Krótkoterminowych. W przypadku gdy świadczenie zostało uznane za nienależnie pobrane, pracownik prowadzący sprawę ustalał okres oraz kwotę nienależnie pobranego świadczenia, co wskazywał w notatce o ujawnieniu nadpłaty, którą sprawdzał aprobant i akceptował Dyrektor lub Zastępca Dyrektora Oddziału. Prowadzony w KRUS rejestr nadpłat nie wskazywał osoby, która opracowywała daną sprawę, zatem trudno ustalić jak często dany pracownik zajmował się ustaleniami nienależnie pobranych świadczeń. Procedura nadpłat i niedopłat obowiązująca w KRUS nie odnosiła się do częstotliwości tych czynności, gdyż są one niezależne od pracownika. W ocenie Dyrektora OR KRUS liczba osób wyznaczonych do wykonywania obowiązków z zakresu ustalania nienależnie pobranych świadczeń pozwalała na ich prawidłową realizację.

(akta kontroli str. 1372-1373)

Spośród 20 pracowników OR KRUS, którzy w okresie objętym kontrolą wykonywali zadania z zakresu nienależnie pobranych świadczeń, 13 legitymowało się wykształceniem wyższym, z czego czterech na stanowiskach kierowniczych²², a siedmiu – średnim. Staż pracy powyżej czterech lat na zajmowanym stanowisku posiadało dziewięciu, a poniżej czterech lat – 11 pracowników, w tym sześciu posiadało wieloletni staż w KRUS. W latach 2022-2024 siedmiu pracowników podnosiło kwalifikacje zawodowe w ramach 12 kursów i szkoleń. Jedna pracownica zajmująca stanowisko aprobanta nie była dotychczas kierowana na żadną z dostępnych form szkolenia.

(akta kontroli str. 601-603, 608-611, 617-650)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że podnoszenie kwalifikacji odbywało się zgodnie z Zarządzeniem Prezesa KRUS²³ oraz procedurą planowania szkoleń. Każdy z pracowników miał możliwość złożenia wniosku o wyrażenie zgody na udział w szkoleniu otwartym czy wniosku o studia, a decyzje w tym zakresie w ramach posiadanych środków podejmował Dyrektor Oddziału lub w przypadku studiów, Prezes KRUS. Pracownicy uczestniczyli także w szkoleniach zamkniętych organizowanych przez Oddział oraz Centralę KRUS, które były dedykowane dla określonej grupy zgodnie z zadaniami realizowanymi przez KRUS. Jedna z pracownic nie była kierowana na szkolenia dedykowane pracownikom ds. świadczeń, ponieważ w Oddziale nie były organizowane szkolenia z tematyki związanej z przyznawaniem i wypłatą świadczeń emerytalno-rentowych.

(akta kontroli str. 1378-1379)

9.2. W OR KRUS obowiązywały Zarządzenie Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w sprawie zasad zarządzania ryzykiem²⁴ oraz Metodyka

²² Kierownik wydziału, zastępca kierownika wydziału, kierownik referatu świadczeń emerytalno-rentowych, główny specjalista wieloosobowego stanowiska pracy ds. świadczeń krótkoterminowych.

²³ Zarządzenie nr 52 Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 18 października 2017 r. w sprawie podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników KRUS (Dz. Urz. PKRUS, poz. 56, ze m.).

²⁴ Zarządzenie nr 19 Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 18 września 2024 r. w sprawie zasad zarządzania ryzykiem w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Dz. Urz. PKRUS poz. 20) dalej: „zarządzenie z 2024 r. w sprawie zarządzania ryzykiem”. Zarządzenie weszło w życie 19 września 2024 r. i było poprzedzone zarządzeniami Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego: nr 5 z dnia 2 lutego 2023 r. w sprawie zasad zarządzania ryzykiem w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Dz. Urz. PKRUS poz. 6) – obowiązywało od 3 lutego 2023 r. do 18 września 2024 r., dalej: „zarządzenie z 2023 r. w sprawie zarządzania ryzykiem”; nr 13 z dnia 29 lipca 2021 r. w sprawie zasad zarządzania ryzykiem w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Dz. Urz. PKRUS, poz. 15) – obowiązywało od 30 lipca 2021 r. do 2 lutego 2023 r. oraz nr 4 z dnia 30 stycznia 2019 r. w sprawie zasad zarządzania ryzykiem w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Dz. Urz. PKRUS, poz. 4) – obowiązywało od 31 stycznia 2019 r. do 29 lipca 2021 r., dalej: „zarządzenie z 2019 r. w sprawie zarządzania ryzykiem”.

zarządzania ryzykiem w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego²⁵. Na poziomie OR KRUS wskazano 25 menadżerów ryzyka, w tym kierownika wydziału świadczeń, w którego kompetencjach znajdował się obszar nienależnie pobranych świadczeń. W okresie objętym kontrolą, w każdym roku, dla Wydziału Świadczeń w Oddziale oszacowano te same ryzyka obejmujące problematykę nienależnie pobranych świadczeń:

- w procesie obsługi należności wobec KRUS: ustalenie błędnej wysokości nienależnie pobranych świadczeń oraz nieosiągnięcie wartości oczekiwanej miernika,
- w procesie rozpatrywania wniosków o świadczenia: nieprawidłowe wprowadzanie danych dotyczących prawa i wysokości świadczeń do systemów informatycznych; brak bieżącej wymiany informacji pomiędzy komórkami ubezpieczeń i świadczeń oraz wypłacenie części uzupełniającej świadczenia w 100%, w sytuacji gdy współmałżonek nie podlegał ubezpieczeniu z mocy ustawy.

Raz w roku m.in. jednostki organizacyjne KRUS dokonywały udokumentowanego szacowania i postępowania z ryzykiem. Menadżerowie ryzyk, którymi byli kierownicy placówek terenowych i kierujący komórkami organizacyjnymi w Oddziale przeprowadzali identyfikację, analizę i ocenę ryzyk w swoich komórkach. Powyższe czynności wykonywane były w systemie wspomagającym Zintegrowany System Zarządzania²⁶.

(akta kontroli str. 1333-1369, 1384-1386)

Z oświadczeń o stanie kontroli zarządczej za lata 2022-2023 wynikało, że w ocenie dyrektora OR KRUS w wystarczającym stopniu funkcjonowała adekwatna, skuteczna i efektywna kontrola zarządcza. Oświadczenia opierały się na ocenie dyrektora Oddziału i informacjach dostępnych w czasie sporządzania oświadczenia, pochodzących z monitoringu realizacji celów i zadań, samooceny kontroli zarządczej, procesu zarządzania ryzykiem, kontroli wewnętrznej i kontroli zewnętrznych. Nie stwierdzono zastrzeżeń dotyczących funkcjonowania kontroli zarządczej, a tym samym nie planowano działań w celu poprawy jej funkcjonowania²⁷.

(akta kontroli str. 1439-1499)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że opracowywane analizy i oceny ryzyka nie stanowiły rekomendacji do objęcia ich audytem lub kontrolą wewnętrzną. Audyty wewnętrzne ZSZ²⁸ odbywały się w oparciu o roczny plan audytów wewnętrznych ZSZ dla Centrali i Oddziałów Regionalnych KRUS, który jest zatwierdzany przez Prezesa Kasy. Zgodnie z nim, każdego roku audytowi podlegał każdy proces. Poziomy ryzyka nie stanowiły rekomendacji do przeprowadzenia dodatkowego audytu wewnętrznego ZSZ w Oddziale. Żadne ryzyko nie zostało oszacowane na poziomie nieakceptowalnym. Tym samym do żadnego z ryzyka nie utworzono planu postępowania z nim. W związku z tym, że od 18 września 2021 r. obowiązywały nowe przepisy prawa związane z ustaleniem nienależnie pobranych świadczeń, na rok 2023

²⁵ Wydanie X obowiązywało od 13 kwietnia 2023 r. Obowiązująca metodyka była poprzedzona wydaniem IX, które obowiązywało od 19 sierpnia 2021 r. do 12 kwietnia 2023 r.

²⁶ Dalej: „ZSZ”.

²⁷ Zgodnie z § 1 ust. 4 zarządzenia nr 4 Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 2 lutego 2023 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania kontroli zarządczej w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Dz. Urz. PKRUS, poz. 5), dalej: „zarządzenie z 2023 r. w sprawie kontroli zarządczej”, dyrektorzy oddziałów regionalnych KRUS, w zakresie kierowanych komórek i jednostek organizacyjnych KRUS, zobowiązani są do złożenia Prezesowi KRUS oświadczenia o stanie kontroli zarządczej za rok poprzedni, w terminie określonym przez Prezesa Kasy. Zarządzenie z 2023 r. w sprawie kontroli zarządczej weszło w życie 3 lutego 2023 r. i było poprzedzone zarządzeniem nr 5 Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 7 lutego 2019 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania kontroli zarządczej w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Dz. Urz. PKRUS poz. 6), dalej: „zarządzenie z 2019 r. w sprawie kontroli zarządczej”.

²⁸ Dalej: „ZSZ”.

(po roku obowiązywania przepisów) zaplanowano i przeprowadzono kontrolę problemową dotyczącą ustalania nienależnie pobranych świadczeń²⁹.

(akta kontroli str. 1378-1386)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. Decyzje w 22 sprawach wydawano pomimo braku podstawy prawnej³⁰, gdyż w tych przypadkach nie było ani obowiązku zwrotu, ani nienależnie pobranych świadczeń. Powoływanie się na art. 36 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników³¹, który upoważniał do wydawania decyzji w sprawach zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, było w tych przypadkach nieuprawnione, a jednocześnie uniemożliwiało określenie prawdziwej skali nienależnie pobranych świadczeń i sprawiało, że dane, którymi dysponował Oddział w tym zakresie okazały się niewiarygodne. Dodatkowo w trzech sprawach³² nierzetelnie informowano o wstrzymaniu wypłaty świadczenia do czasu uregulowania zobowiązania, pomimo że odstąpiono od żądania zwrotu należności.

(akta kontroli str. 388-390; 395-398; 407-410; 414-417; 423-426; 434-435, 472-475; 481-484; 491-493; 500-503; 515-518; 795-899)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że decyzje wydawane były w celu informowania stron o okolicznościach faktycznych i prawnych. Decyzje wydawano w oparciu o art. 9 kpa tj., że organ załatwia sprawę poprzez wydanie decyzji.

(akta kontroli str. 1394-1395, 1403, 1719-1723)

NIK wskazuje, że art. 36 ust. 1 sur wymienia katalog spraw, w których Prezes Kasy lub upoważniony przez niego pracownik³³ wydaje decyzje. Nie ma wśród nich uprawnienia do wydawania decyzji „o ustaleniu nadpłaty”. Przywołany przepis nie uprawnia również do wydawania decyzji „informującej o powstałej nadpłacie”.

2. W dwóch sprawach nieprawidłowo zaklasyfikowano nadpłatę jako nienależnie pobrane świadczenie oraz zażądano jego zwrotu, tj. wydano:

- a) decyzję z 2 lutego 2022 r. o żądaniu zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w wysokości 1 400 zł³⁴. Ubezpieczonemu przyznano świadczenie z tytułu kwarantanny, pomimo że prawo do tego świadczenia nie przysługiwało, gdyż uległo przedawnieniu³⁵;
- b) dwie decyzje z 13 czerwca 2022 r. ³⁶ żądające zwrotu łącznie 1671,2 zł, gdzie powodem nadpłaty była wypłata środków na niewłaściwy rachunek bankowy.

Żądanie zwrotu świadczenia jako nienależnie pobranego było w tych przypadkach nieuprawnione, gdyż przedmiotowe nadpłaty nie były nienależnie pobranymi świadczeniami w rozumieniu art. 138 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych³⁷ w związku z art. 52 ust. 2 sur – w przypadku decyzji z 2 lutego 2022 r. oraz art. 66 ust. 2 ustawy z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie

²⁹ Kontrolę przeprowadzili pracownicy Oddziału w terminie 29 września do 13 października 2023 r. w Wydziale Świadczeń OR, w PT w Grudziądzu i Włocławku. Sprawdzono 76 spraw dotyczących nadpłat świadczeń emerytalno-rentowych oraz 58 spraw nadpłat świadczeń krótkoterminowych (sprawozdanie akta str. 922). Stwierdzono 13 nieprawidłowości, zastrzeżeń i uchybień.

³³ Sprawy numer: 553529; 568248 (W.K.), 568248 (A.K.), 556504, 557259, 560995, 565223, 565952, 551785; 555672, 564360, 550986; 548880; 565223; 465341; 551187; 552543; 431064; 569799; 569539; 568189; 551202.

³¹ Dz. U. z 2024 r. poz. 90, ze zm., dalej: „sur”.

³² Sprawy numer: 556504; 565223; 565952.

³³ Na podstawie art. 36 ust. 2 sur.

³⁴ Sprawa numer 1415080.

³⁵ Uległo przedawnieniu 18 czerwca 2021 r.

³⁶ Sprawa nr 569284.

³⁷ Dz. U. z 2024 r., poz. 1631, dalej: „FUS”.

choroby i macierzyństwa³⁸ w związku z art. 52 ust. 2 sur – w przypadku dwóch decyzji z 13 czerwca 2022 r.³⁹

(akta kontroli str. 156-162, 369-378)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że w sprawie dotyczącej świadczenia z tytułu kwarantanny błędnie je zaklasyfikowano i bezzasadnie wydano decyzje w sprawie. Wskazała ponadto, że renta trafiła do innej osoby niż wskazana w decyzji, a strony były pouczone o zmianach w wypłacie świadczenia. Nie można przypisać winy Oddziałowi z uwagi na fakt, że wypłata wynikała z nieustalonych przyczyn po stronie systemu teleinformatycznego.

(akta kontroli str. 1394, 1402, 1419, 1423)

NIK wskazuje, że Oddział ponosi pełną odpowiedzialność za funkcjonowanie używanego systemu teleinformatycznego. Należne innej osobie świadczenie i wydana decyzja w sprawie nie mogła być przedmiotem pouczenia wysłanego do innego uprawnionego. W myśl ww. przepisów prawa, kwoty wypłacane bezpodstawnie w wyniku błędu teleinformatycznego nie mają charakteru świadczenia nienależnie pobranego. Dodatkowo w przypadku wypłaty na inny rachunek bankowy, wprost w § 11 ust. 2 pkt 3 Zarządzenia z 2010 r. wskazano, że świadczeniem nienależnie pobranym byłoby świadczenie wypłacone z przyczyn niezależnych od Kasy osobie innej niż wskazana w decyzji Kasy. We wskazanych przypadkach nie sposób stwierdzić, że wypłata nastąpiła z przyczyn niezależnych od Kasy.

3. W dwóch przypadkach dotyczących renty rodzinnej nieprawidłowo ustalono wysokość nienależnie pobranego świadczenia, gdyż w związku z utratą prawa do niej przez jednego z uprawnionych, nie żądano zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w pełnej wysokości, tylko kwotę obniżenia świadczenia wynikającego ze zmniejszenia liczby uprawnionych do renty⁴⁰.

(akta kontroli str. 93-94, 148-177)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że sposób obliczania nienależnie pobranej renty rodzinnej został ustalony przez centralę KRUS i nadpłata świadczenia liczona jest zgodnie z art. 107a FUS.

(akta kontroli str. 24-25, 28)

NIK wskazuje, że ww. sprawy były prowadzone w OR KRUS i wydane w tych przypadkach decyzje również podpisali (z upoważnienia Prezesa Kasy) pracownicy Oddziału, a nie Centrali. W związku z tym, to na nich spoczywał obowiązek działania zgodnego z prawem. Utrata prawa do świadczenia powodowała, że było to świadczenie nienależnie pobrane i podlegało zwrotowi w całej wysokości na podstawie art. 138 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 FUS w związku z art. 52 ust. 2 sur.

4. W czterech przypadkach, pomimo złożenia odwołania od wydanych decyzji, sprawy nie przekazano do sądu, ani nie wydano decyzji w całości uznającej za słuszne żądanie strony. Stanowiło to naruszenie art. 477⁹ § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego⁴¹, który stanowi, że „Organ rentowy [...] niezwłocznie, nie później niż w terminie trzydziestu dni od dnia, w którym otrzymał odwołanie, przekazuje je wraz z aktami sprawy do sądu. Organ [...] jeżeli uzna odwołanie w całości za słuszne, może zmienić lub uchylić zaskarżoną decyzję lub

³⁸ Dz. U. z 2023 r. poz. 2780, dalej: „uzasiłki”

³⁹ Zgodnie z art. 31 ³ ust. 3 ustawy covidowej do przyznania i wypłaty zasiłku z tytułu objęcia obowiązkową kwarantanną, nadzorem epidemiologicznym lub hospitalizacją w związku z COVID-19, stosuje się odpowiednio przepisy uzasiłki.

⁴⁰ W sprawie numer 565331 wartość wypłaconych nienależnie świadczeń dla jednego z uprawnionych wyniosła 1113,93 zł, a jednocześnie wypłacone świadczenie innemu uprawnionemu do renty rodzinnej było zaniżone o 752,55 zł. Żądaniem zwrotu objęto wyłącznie różnicę, tj. 361,38 zł. W sprawie numer 550021 wartość wypłaconych nienależnie świadczeń dla jednego z uprawnionych wyniosła 7948,26 zł, a jednocześnie wypłacone świadczenie innemu uprawnionemu do renty było zaniżone o 7587,66 zł. Żądaniem zwrotu objęto wyłącznie różnicę, tj. 360,60 zł.

⁴¹ Dz. U. z 2024 r. poz. 1568, ze zm., dalej: „kpc”.

orzeczenie. W tym przypadku odwołaniu nie nadaje się dalszego biegu.” Dotyczyło to:

- a) odwołania od decyzji z 12 września 2022 r.⁴², w którym strona kwestionowała obowiązek zwrotu świadczenia w kwocie wyższej niż przekazana na konto⁴³. W tym przypadku odwołanie od ww. decyzji pozostawiono bez dalszego biegu, bez zmiany lub uchylecia zaskarżonej decyzji, poprzestając jedynie na wysłaniu pisma informacyjnego.

(akta kontroli str. 262, 287-294)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że zobowiązany wpłacił kwotę netto w związku z czym dokonano rozksięgowania zobowiązania i wierzytelność została spłacona. Poinformowano o zaspokojeniu roszczenia i nieprzekazaniu sprawy do sądu.

(akta kontroli str. 521, 527)

NIK wskazuje, że przedstawione działanie nie znajduje podstaw w ww. przepisach kpc.

- b) odwołania od decyzji z 2 sierpnia 2022 r.⁴⁴, w którym strona kwestionowała orzeczone ww. decyzją potrącanie należności z pobieranej renty i wноси o umorzenie powstałej nadpłaty w całości lub w części. W tym przypadku nie przekazano sprawy do sądu ani nie zmieniono lub nie uchylono zaskarżonej decyzji uznając odwołanie strony w całości za słuszne.

(akta kontroli str. 262, 359-368)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że organ uznał swój błąd przyznając w całości rację skarżącemu. Dokonano zmiany decyzji ograniczając żadaną kwotę do wypłacanej w okresie ostatnich 12 miesięcy.

(akta kontroli str. 521, 527)

NIK wskazuje, że przedmiotem odwołania było umorzenie nadpłaty w całości lub w części. Tymczasem wskazaną przez Dyrektora decyzją z 7 września 2022 r. obniżono kwotę podlegającą zwrotowi (z 14 985,87 zł do 11 993,49 zł) z uwagi na ustawowy obowiązek ograniczenia okresu, za który można żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń⁴⁵. W związku z powyższym mimo, że ww. decyzja z 7 września 2022 r. zawierała adnotację o zmianie zaskarżonej decyzji, nie można przyjąć, że w ten sposób uznano żądanie strony w całości za słuszne.

- c) odwołania od decyzji z 19 stycznia 2022 r.⁴⁶, w którym strona kwestionowała obowiązek zwrotu kwoty podatku od osób fizycznych od świadczenia przekazanego na konto zmarłego ojca i wноси o jej umorzenie. W tym przypadku nie przekazano sprawy do sądu ani nie zmieniono lub nie uchylono zaskarżonej decyzji uznając odwołanie strony w całości za słuszne.

(akta kontroli str. 262, 269-286)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że decyzja z 14 marca 2022 r. została wyeliminowana z obrotu prawnego w drodze decyzji z 19 stycznia 2022 r. Dodatkowym pismem z 16 marca 2022 r. szczegółowo wyjaśniono sprawę zobowiązaniem.

(akta kontroli str. 522, 527)

NIK wskazuje, że przedmiotem odwołania było zakwestionowanie obowiązku zwrotu kwoty podatku od osób fizycznych od świadczenia przekazanego na konto zmarłego

⁴² Sprawa numer 573790.

⁴³ Zaskarżona decyzja w sprawie żądania zwrotu obejmowała 1713,64 zł, a zobowiązany wpłacił 1559,64 zł, co wynikało z braku konieczności zapłaty podatku dochodowego (154 zł) wynikającej z dokonanego zwrotu świadczenia.

⁴⁴ Sprawa numer 561946.

⁴⁵ Tj. za okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli osoba pobierająca świadczenia zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, zgodnie z art. 138 ust. 4 FUS w zw. z art. 52 ust. 2 sur.

⁴⁶ Sprawa numer 560941.

ojca i żądanie jej umorzenia. Tymczasem wskazaną przez Dyrektora decyzją z 14 marca 2022 r. zażądano zwrotu emerytury po zmarłym ojcu w kwocie brutto. W związku z powyższym mimo, że ww. decyzja z 14 marca 2022 r. zawierała adnotację o zmianie zaskarżonej decyzji, wskazując zobowiązanie „do zwrotu kwoty 0 zł ponieważ nadpłata świadczenia została uregulowana w dniu (...)”, nie można przyjąć, że w ten sposób uznano żądanie strony w całości za słuszne, zwłaszcza że strona uregulowała nadpłatę w kwocie netto⁴⁷.

- d) odwołania od decyzji z 31 stycznia 2023 r.⁴⁸, w którym strona wносиła o uchylenie zaskarżonej decyzji i orzeczenie o przysługiwaniu uprawnień z ubezpieczenia emerytalno-rentowego. W tym przypadku nie przekazano sprawy do sądu ani nie zmieniono lub nie uchylono zaskarżonej decyzji uznając odwołanie strony w całości za słuszne.

(akta kontroli str. 295-351)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że nie przekazano odwołania gdyż strona przedstawiła nowe dowody w sprawie. Od nowej decyzji strona mogła się odwołać i była o tym poinformowana. Decyzja zobowiązująca do zwrotu nie mogła być wycofana gdyż oznaczałoby to brak możliwości wypłaty korzystniejszego świadczenia z ZUS.

(akta kontroli str. 1419-1420, 1425)

NIK zauważa, że wskazaną przez Dyrektora „nową decyzją”, tj. decyzją z 21 kwietnia 2023 r. przyznającą prawo do emerytury rolniczej nie zmieniono ani nie uchylono zaskarżonej decyzji. Ponadto NIK wskazuje, że zgodnie z art. 477¹³ § 1 kpc, zmiana przez organ rentowy zaskarżonej decyzji, przed rozstrzygnięciem sprawy przez sąd – przez wydanie decyzji lub orzeczenia uwzględniającego w całości lub w części żądanie strony – powoduje umorzenie postępowania w całości lub w części. Poza tym zmiana lub wykonanie decyzji lub orzeczenia nie ma wpływu na bieg sprawy. Mając powyższe na uwadze przedstawione działania nie znajduje podstaw w przywołanych przepisach prawa.

5. W Oddziale dopuszczono do wydawania decyzji w imieniu Prezesa KRUS w sprawach zwrotu nienależnie pobranych świadczeń przez pracownika, który nie miał ważnego upoważnienia, ponieważ utracił je w związku ze zmianą stanowiska⁴⁹. Bez odpowiedniego upoważnienia wydano 64 decyzje w ww. sprawach o wartości łącznie z odsetkami 85,5 tys. zł, z czego 75,5 tys. zł zwrócono.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 6 i ust. 2 sur decyzje w sprawach zwrotu nienależnie pobranych świadczeń wydaje Prezes KRUS i może on upoważnić pracowników do wydania ww. decyzji. Jednocześnie zgodnie z art. 268a kpa organ administracji publicznej może upoważniać, na piśmie utrwalonym w postaci papierowej [...] pracowników obsługujących ten organ do załatwiania spraw w jego imieniu w ustalonym zakresie. Brak pisemnego upoważnienia uniemożliwia wydawanie decyzji w imieniu organu. Zgodnie z § 5 ust. 2 pkt 3 Regulaminu Organizacyjnego obowiązkiem Dyrektora Oddziału było „sprawowanie nadzoru nad realizacją działań przez komórki [...] oddziału regionalnego”, a tym samym jego obowiązkiem było powierzanie pracownikom zadań zgodnych z zakresem posiadanego upoważnienia Prezesa, w tym niedopuszczanie do realizacji zadań bez stosowanego upoważnienia.

W orzecznictwie wyrażany jest pogląd, zgodnie z którym podpisanie orzeczenia przez osobę do tego nieuprawnioną powoduje jego nieważność z uwagi to, że wydana została z naruszeniem przepisów o właściwości (art. 156 § 1 pkt 1 kpa⁵⁰).

⁴⁷ Zmieniona decyzja nie zawierała odniesienia wskazującego na brak konieczności zapłaty wartości podatku od osób fizycznych w związku ze zwrotem nienależnego świadczenia, a także wskazania podstawy prawnej zmiany decyzji w związku z odwołaniem. W obrocie prawnym pozostała więc decyzja „o stwierdzeniu nadpłaty” w wysokości 2862,98 zł, mimo wpłaty tylko 2332,54 zł.

⁴⁸ Sprawa numer 563816.

⁴⁹ Zgodnie z otrzymanym upoważnieniem zmiana stanowiska skutkowałą utratą upoważnienia.

⁵⁰ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 572), dalej: „kpa”.

(akta kontroli str. 31, 133-139, 542-554, 1436-1438)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że dopuszczając do realizacji obowiązków nie weryfikowano ważności upoważnień mogło to wynikać z niedopatrzania wynikającego ze zmiany wzorów upoważnień.

(akta kontroli str. 25, 28, 519, 523)

6. W pięciu⁵¹ przypadkach wydano decyzje kierowane do osoby zmarłej, podczas gdy osoba zmarła nie może być stroną w sprawie, co wynika z samej konstrukcji pojęcia strony i jej zdolności prawnej. Stosownie bowiem do art. 30 § 1 kpa w zw. z art. 52 ust. 1 sur i art. 123 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych⁵², zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych stron ocenia się według przepisów prawa cywilnego, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej. Natomiast w myśl art. 8 kc⁵³ zdolność prawną każdy człowiek ma od chwili urodzenia. Pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletniości (art. 11 kc). Zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych kończy się z chwilą śmierci. Konsekwencją utraty zdolności prawnej jest to, że w stosunku do osoby zmarłej nie można wszcząć, prowadzić postępowania administracyjnego i wydać decyzji. Prowadzenie postępowania w stosunku do osoby zmarłej i wydanie wobec takiej osoby decyzji, zgodnie z utrwaloną już linią orzecniczą sądów administracyjnych, kwalifikowane jest jako rażące naruszenie prawa w rozumieniu art. 156 § 1 pkt 2 kpa⁵⁴. W sprawach tych doszło do nadpłaty świadczenia (o łącznej wartości 2,6 tys. zł) z uwagi na zgon świadczeniobiorcy uprawnionego do świadczenia wypłacanego kwartalnie w pierwszym lub drugim miesiącu kwartału, w którym z góry zapłacono świadczenie.

(akta kontroli str. 438-458, 462-466)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że decyzje wydawano z przyczyn technicznych, nie były one wysyłane. Dodała, że organ odstąpi od takiej praktyki.

(akta kontroli str. 520, 525)

7. W 24 przypadkach⁵⁵, to jest wszystkich badanych, w których stwierdzano nadpłatę z powodu zawyżonej wysokości świadczenia i dokonywano potrącenia z tego świadczenia, decyzje zawierały nierzetelne uzasadnienie faktyczne ponieważ wskazano w nich nieprawdziwe twierdzenie, że ograniczanie wysokości świadczenia następuje z powodu nieprzysługiwania tego świadczenia, mimo że świadczenie to przysługiwało, ale w niższej wysokości.

Ponadto w przypadku uchylecia decyzji z 29 listopada 2023 r.⁵⁶ w drodze decyzji z 8 maja 2024 r. nie wskazano podstawy prawnej takiego działania oraz uzasadnienia faktycznego, co stanowiło naruszenie art. 107 § 1 ust. 4 i 6 kpa w zw. z art. 52 ust. 1 pkt 2 sur i art. 124 FUS.

(akta kontroli str. 54-94, 117-124; 127-128, 264-268)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że wzory decyzji opracowano w centrali KRUS i zostały przekazane do wykorzystania. W decyzjach wskazywano świadczenie nienależnie wypłacone z powodu nieprzysługiwania świadczenia lub jego części. Co do braku uzasadnienia faktycznego i prawnego wyjaśniła m.in., że art. 107 § 4 kpa przewiduje możliwość odstąpienia od uzasadnienia. Brak uzasadnienia prawnego wynika z zastosowanych wzorów.

⁵¹ Sprawy o numerach: 569539; 568189; 551187; 553972; 556011.

⁵² Dz. U. z 2024 r. poz. 497, ze zm., dalej: „sur”.

⁵³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, ze zm., dalej: „kc”).

⁵⁴ Zob. np. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 4 listopada 2022 r., sygn. akt I OSK 2166/21, Legalis nr 2857094.

⁵⁵ Zgodnie z tabelą Analiza wybranych postępowań w sprawie wydania decyzji o żądaniu zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w Oddziale KRUS w Bydgoszczy oraz dokonywaniu potrąceń i tabeli Analiza wybranych postępowań w sprawie wydania decyzji o żądaniu zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w Oddziale KRUS w Bydgoszczy oznaczenia sprawy: 569623; 562169; 554221; 566474; 569017; 572724; 553660; 569931; 551275; 572175; 552544; 569638; 565553; 555587; 550505; 567605; 572587; 562538; 572712; 552244; 561455; 562711; 561779; 556578.

⁵⁶ Sprawa numer 551196.

(akta kontroli str. 520, 524, 1419, 1423)

NIK zauważyła, że odstąpienie od uzasadnienia faktycznego decyzji, wymaga odpowiedniego wskazania wraz z podaniem podstawy prawnej takiego działania. W tym jednak przypadku uchylenie decyzji nastąpiło na skutek jej zaskarżenia przez świadczeniobiorcę, co – w myśl art. 107 § 4 kpa – wyklucza odstąpienie od uzasadnienia. W ocenie NIK niewłaściwa funkcjonalność systemu nie może uzasadniać działania niezgodnego z prawem, a przekazane do wykorzystania wzory druków nie mogą uprawniać do podawania danych nieprawdziwych lub wprowadzających w błąd.

8. W sześciu⁵⁷ spośród 16 badanych spraw⁵⁸, naruszono wymóg sporządzenia notatki służbowej o ujawnieniu nadpłaty w terminie 14 dni od ujawnienia nadpłaconego świadczenia, czym naruszono § 13 ust. 1 Zarządzenia z 2024 r. Wymagany termin przekroczone od 1 do 40 dni.

(akta kontroli str. 23)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że uchybienie terminu wynikało z czasu potrzebnego do ustalenia wysokości należności, ustalenie nadpłaty często jest procesem skomplikowanym. Nie wynikało ze złej woli pracownika i nie wpływało na wysokość należnych odsetek.

(akta kontroli str. 26, 29-30)

9. We wszystkich 30 badanych sprawach notatki służbowe o ujawnieniu nadpłaty świadczenia sporządzano nierzetelnie, gdyż w żadnej z nich nie wskazano prawidłowej daty ujawnienia nadpłaty⁵⁹, i tak, w:

- a) 26 przypadkach data ujawnienia nadpłaty nie pokrywała się z datą powzięcia informacji o zawyżonej wypłacie świadczenia, a była jedynie datą sporządzenia notatki;
- b) czterech – nie zawierała w ogóle informacji o dacie ujawnienia nadpłaty.

(akta kontroli str. 23)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że data ujawnienia wynikała z wieloletniej praktyki, a przed wejściem w życie Zarządzenia z 2024 r. nie obowiązywały dyspozycje w tym zakresie. Brak daty to omyłka pisarska.

(akta kontroli str. 26, 30)

10. W OR KRUS nie w pełni skutecznie działał system kontroli wewnętrznej⁶⁰. W okresie podlegającym kontroli prowadzono kontrole wewnętrzne, podczas których sprawdzano poprawność sporządzonych decyzji w sprawie nienależnie pobranych świadczeń. Z otrzymanych wyjaśnień wynika, że trzy ze sprawdzanych w trakcie tych kontroli decyzji, podpisała osoba nieposiadająca stosownego upoważnienia Prezesa KRUS do ich wydania, co nie zostało uznane jako stan nieprawidłowy. Ponadto w Oddziale kwalifikowano do odpisania przypadki nadpłaconych świadczeń, które zgodnie z § 46 załącznika nr 2 do zarządzenia z 2024 r. oraz § 17 ust. 2 zarządzenia z 2010 r. nie podlegały odpisaniu, a także w trzech przypadkach bezpodstawnie żądano zwrotu od banków wypłaconego świadczenia po zgonie ubezpieczonego za miesiąc, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Powyższe przypadki szerzej opisano w obszarze drugim w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 1374, 795-899)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że podczas prowadzonych kontroli wewnętrznych, nie stwierdzono, że pracownica nie otrzymała nowego upoważnienia do wydawania

⁵⁷ Dotyczy spraw o numerze wpisu do rejestru nadpłat: 7131; 7099; 7126; 7129; 7114; 7098.

⁵⁸ Kontroli poddano 20 spraw, ale cztery rozpoczęte były przed wejściem w życie Zarządzenia z 2024.

⁵⁹ Zgodnie z § 13 ust. 2 Zarządzenia z 2024 r. za datę ujawnienia nadpłaty uznaje się datę powzięcia informacji o zawyżonej wypłacie świadczenia.

⁶⁰ W badanym okresie pracownicy Oddziału przeprowadzili 14 kontroli wewnętrznych.

decyzji w imieniu Prezesa KRUS po awansie poziomym, ponieważ program kontroli nie przewidywał kontroli upoważnień pracowników opracowujących kontrolowane sprawy. Przedmiotem kontroli była prawidłowość postępowania w przypadku ujawnienia nadpłaty świadczenia emerytalno-rentowego i krótkoterminowego. Kontrolujący skupili się na prawidłowości postępowania i dochodzenia nienależnie pobranych świadczeń, w tym zasadność ustalania odsetek od nienależnie pobranych świadczeń.

(akta kontroli str. 1393, 1399-1400)

NIK zauważyła, że kwestia prawidłowego umocowania do wydawania decyzji jest sprawą na tyle kluczową, że powinna podlegać sprawdzeniu w pierwszej kolejności, zwłaszcza, że – jak wskazała Dyrektor – przedmiotem kontroli była m.in. prawidłowość postępowania w sprawach nienależnie pobranych świadczeń.

11. Mechanizmy kontroli zarządczej w zakresie nienależnie pobranych świadczeń były nieskuteczne, gdyż jak wykazała kontrola NIK dopuszczono do licznych nieprawidłowości związanych m. in. z niewłaściwym kwalifikowaniem nadpłaconych świadczeń, wydawaniem decyzji administracyjnych bez podstawy prawnej oraz innych nieprawidłowości szczegółowo opisanych w sekcjach *Stwierdzone nieprawidłowości* niniejszego wystąpienia. Zgodnie z § 1 ust. 3 zarządzenia z 2023 r. w sprawie kontroli zarządczej, dyrektorzy oddziałów regionalnych KRUS odpowiadają za zapewnienie w tych jednostkach prawidłowego funkcjonowania adekwatnej, skutecznej i efektywnej kontroli zarządczej, której zakres – zgodnie z § 3 ust. 1 ww. zarządzenia – obejmuje m.in. identyfikację i ocenę ryzyka oraz określenie reakcji na zidentyfikowane ryzyko. Jednocześnie, zgodnie z § 5 ust. 1 pkt 2 zarządzenia z 2024 r. w sprawie zarządzania ryzykiem, dyrektor oddziału regionalnego Kasy jest właścicielem ryzyka i odpowiada za zarządzanie ryzykiem w działaniach oddziału regionalnego Kasy. Do zakresu zadań dyrektora oddziału regionalnego, jako właściciela ryzyka II stopnia w odniesieniu do ryzyk zarządzanych lokalnie, należy m.in.: identyfikacja ryzyk, które są istotne dla osiągnięcia celów i zadań, w odniesieniu do nadzorowanych przez siebie obszarów działalności Kasy oraz uwzględnieniu posiadanych zasobów oraz zarządzanie zidentyfikowanymi ryzykami, w tym okresowa analiza ryzyka i ocena ryzyka (§ 6 ust. 1 pkt 2 i § 7 ust. 2 zarządzenia z 2024 r. w sprawie zarządzania ryzykiem). Tymczasem dla Wydziału Świadczeń w Oddziale, w odniesieniu do nienależnie pobranych świadczeń, oszacowano te same ryzyka w każdym roku objętym kontrolą.

Dyrektor wyjaśniła m.in., że funkcjonujące w Oddziale mechanizmy kontroli, w tym kontroli zarządczej w zakresie nienależnie pobranych świadczeń były skuteczne, a stwierdzone przez kontrolę NIK nieprawidłowości to błędy najczęściej wynikające z nieprawidłowej interpretacji przepisów prawa przez pracowników opracowujących sprawy bądź zwyczajnych błędów pracowników wynikających z nieuwagi i pośpiechu. Niektóre z przedstawionych uwag wynikały z wieloletniej praktyki postępowania, co dotychczas nie rodziło zastrzeżeń. Oddział podejmował niezbędne działania w celu zapewnienia realizacji celów i zadań w sposób zgodny z prawem, efektywny, oszczędny i terminowy. Co do zasady prowadzona w Oddziale kontrola zarządcza zapewniała m.in. zgodność działań z przepisami prawa oraz procedurami wewnętrznymi, skuteczność i efektywność działania oraz zarządzanie ryzykiem w kontrolowanym zakresie.

Jednocześnie Dyrektor dodała, że nie potrafi wyjaśnić dlaczego mechanizmy kontrolne w jednostce, na które składają się kontrole i audyty wewnętrzne oraz kontrole i inspekcje prowadzone w Oddziale przez pracowników Centrali KRUS nie zidentyfikowały wszystkich stwierdzonych przez pracowników kontroli NIK nieprawidłowości i błędów niejednokrotnie wynikających ze zwykłych omyłek pracowników opracowujących skontrolowane sprawy.

OCENA CZĄSTKOWA

NIK negatywnie ocenia działalność Oddziału w badanym obszarze. Podstawą takiej oceny są stwierdzone nieprawidłowości dotyczące m.in. wydawania decyzji z naruszeniem prawa, tj. przez osobę niedysponującą ważnym upoważnieniem Prezesa KRUS lub bez podstawy prawnej; klasyfikowanie nadpłat, jako nienależnie pobranych świadczeń, choć nie miały one takiego charakteru i nie powinny być objęte żądaniem zwrotu, co jednocześnie uniemożliwiało określenie prawdziwej skali nienależnie pobranych świadczeń i sprawiało, że dane, którymi dysponował Oddział w tym zakresie okazały się niewiarygodne. Nieprawidłowe były także działania w sprawach złożonych odwołań do sądu, gdyż część z nich nie była przekazywana, mimo braku podstaw do takiego działania. Pomimo organizacyjnego przygotowania do realizacji zadań z zakresu nienależnie pobranych świadczeń, skala i charakter stwierdzonych nieprawidłowości świadczyły o nie w pełni skutecznym działaniu systemu kontroli wewnętrznej i mechanizmów kontroli zarządczej.

OBSZAR

2. Dochodzenie nienależnie pobranych świadczeń.

1. W latach 2022 – 2024 (III kw.) w Oddziale potrąceniu nienależnie pobranych świadczeń z bieżących świadczeń podlegało łącznie 742,2 tys. zł⁶¹ obejmując 562 osoby⁶², a w trybie egzekucji⁶³ w 2022 r. 11 osób, 2023 r. 18 osób, a w 2024 (III kw.) nie było takiej sprawy⁶⁴. Wartość kwot objętych egzekucją w latach 2022 i 2023 wyniosła łącznie 165,7 tys. zł. Zaległości w Oddziale wynosiły według stanu na koniec 2022 r. - 698 tys. zł, 2023 r. – 712,4 tys. zł, a III kwartału 2024 r. – 633,1 tys. zł.

(akta kontroli str. 556-558)

2. W Oddziale potrącano należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń. Kontroli poddano 20 spraw. Nie stwierdzono przypadków zwrotu należności w terminie wskazanym w decyzji, sytuacji zawieszenia prawa do świadczenia skutkującego koniecznością zobowiązania dłużnika do spłaty, nie stwierdzono przywrócenia prawa do świadczenia lub przyznania nowego, ani przyznania świadczeń lub ich podwyższenie za okresy minione, co umożliwiałoby potrącenie kwoty przyznanego wyrównania. W sprawach, w których złożono odwołanie nie stwierdzono dokonywania potrąceń, a także wśród kontrolowanych spraw nie zapadł wyrok stwierdzający obowiązek zapłaty. Rozpoczęcie potrąceń dokonywano z uwzględnieniem czasu na ewentualne odwołanie i uprawomocnienie decyzji. W przypadku siedmiu świadczeniobiorców kwoty potrącane ze świadczeń (łącznie 66 potrąceń) były odmienne niż wskazane w decyzji o potrącaniu. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

(akta kontroli str. 559-560)

3. W przypadku istnienia zobowiązania z tytułu nienależnie pobranych świadczeń, przy braku możliwości potrącania z bieżących świadczeń, podejmowano działania w celu zwrotu należności od zobowiązanego. Kontroli poddano 20 spraw. Przed zastosowaniem środków egzekucyjnych podejmowano działania informacyjne zmierzające do dobrowolnego uregulowania zobowiązania, informowano o możliwości zawarcia układu ratalnego. W 12 przypadkach nie wszczęto postępowania egzekucyjnego, gdyż zawarto układ ratalny. W ośmiu przypadkach, w których postępowanie wszczęto, uprzednio wysyłano upomnienia. Upomnienie zawierało wymagane elementy wskazane w rozporządzeniu Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 4 grudnia 2020 r. w sprawie danych zawartych

⁶¹ W 2022 r.: 271,7 tys. zł; 2023 r.: 306,9 tys. zł; 2024 (III kw.): 163,6 tys. zł.

⁶² W 2022 r.: 205; 2023 r.: 206; 2024 (III kw.): 151.

⁶³ Sprawy, w których wydano tytuł wykonawczy.

⁶⁴ Wykazano nowe tytuły egzekucyjne wydane w okresie kontrolowanym.

w upomnieniu⁶⁵, w tym wskazanie numeru i daty upomnienia, oznaczenie wierzyciela, wysokość kosztów upomnienia oraz wysokość należności pieniężnej. Wysokość kosztów upomnienia określano na 16 zł, co było zgodne z rozporządzeniem Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 5 stycznia 2021 r. w sprawie wysokości kosztów upomnienia doręczanego zobowiązanemu przed wszczęciem egzekucji administracyjnej⁶⁶. Egzekucję wszczynano na podstawie tytułu wykonawczego zawierającego elementy wynikające z rozporządzenia Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 12 stycznia 2021 r. w sprawie wzorów tytułów wykonawczych stosowanych w egzekucji administracyjnej⁶⁷. Liczba dni od doręczenia upomnienia do wszczęcia postępowania egzekucyjnego wyniosła: 14, 17, 24, 31, 34, a w dwóch przypadkach 32⁶⁸. Terminy działania organu przekraczające 21 dni należy uznać za działanie nierzetelne. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*. Nie stwierdzono przypadków wstrzymania egzekucji z powodów formalnych.

(akta kontroli str. 555)

4. W Oddziale, w okresie kontrolowanym, nie stwierdzono przypadków nienależnie pobranego świadczenia na podstawie fałszywych dokumentów.

(akta kontroli str. 526)

5. W latach 2022-2024 (III kwartał) odpisy nienależnych świadczeń dotyczyły 76 osób na kwotę ponad 144 tys. zł, z czego w roku 2022 wobec 31 osób odpisano 60,9 tys. zł, w roku 2023 wobec 35 osób odpisano 72,8 tys. zł, a w roku 2024 (do 30 września) wobec 10 osób odpisano 10,4 tys. zł. W kontrolowanym okresie nie stwierdzono odpisów z tytułu przedawnienia. Ustalono, że kwoty podlegające odpisaniu Oddział zakwalifikował jako:

a) nadpłacone świadczenia w wyniku⁶⁹:

- przyznania prawa do świadczenia, mimo iż z dokumentacji wynikało, że prawo to nie przysługuje – 22 przypadki na kwotę 15,29 tys. zł;
- błędnej interpretacji przepisów, dokonanej przez pracownika Kasy, powodującej wypłatę świadczenia w wyższej wysokości – 11 przypadków na kwotę 6,17 tys. zł;
- zgonu świadczeniobiorcy, uprawnionego do emerytury/renty wypłacanej kwartalnie, w pierwszym lub w drugim miesiącu kwartału – pięć przypadków na kwotę 3,55 tys. zł;
- niezastosowania ograniczenia wysokości świadczenia do kwoty wynikającej z przepisów prawa powszechnie obowiązującego – cztery przypadki na kwotę 10,6 tys. zł;
- podjęcia wypłaty świadczenia od niewłaściwej daty – dwa przypadki na kwotę 1,35 tys. zł;

b) nienależnie pobrane świadczenia niepodlegające dochodzeniu⁷⁰ – 29 przypadków na kwotę ponad 103,37 tys. zł;

c) nienależnie pobrane świadczenia przez osoby, które zmarły lub wyjechały za granicę z zamiarem stałego zamieszkania⁷¹ – dwa przypadki na kwotę 3,77 tys. zł.

(akta kontroli str. 793-899)

⁶⁵ Dz. U. poz. 2194.

⁶⁶ Dz. U. poz. 67.

⁶⁷ Dz. U. z 2022 r., poz. 1856, obowiązywało do 24 marca 2024 r.

⁶⁸ W jednym przypadku postępowanie trwało.

⁶⁹ § 16 zarządzenia z 2024 r. oraz § 11 ust. 3 zarządzenia z 2010 r.

⁷⁰ § 11 zarządzenia z 2024 r. oraz § 13 ust. 1 zarządzenia z 2010 r.

⁷¹ § 47 zarządzenia z 2024 r. oraz § 13 ust. 19 zarządzenia z 2010 r.

Na próbie 50 największych kwotowo odpisów zbadano, czy Oddział prawidłowo kwalifikował nienależne świadczenia do odpisów. Z uwagi na brak w poszczególnych kategoriach wymaganej liczby świadczeń, do badania dobrano z kategorii, w których było najwięcej odpisów, kierując się najwyższymi kwotami dokonanych odpisów. W sprawdzanej próbie ustalono, że w 12 przypadkach (24%) Oddział nieprawidłowo zakwalifikował, a następnie odpisywał nadpłacone świadczenie. Szczegółowe informacje zawarto w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*.

W każdym z badanych przypadków odpisywania należności z tytułu nienależnych świadczeń sporządzano notatkę służbową o ujawnieniu nadpłaty, a następnie wnioski na druku KRUS SR-35, który po zaopiniowaniu przez komisję ds. umarzania⁷² był akceptowany przez Dyrektora Oddziału lub jego zastępcę⁷³.

(akta kontroli str. 795-895)

W badanej próbie 50 przypadków odpisania nadpłaconych świadczeń, w ośmiu przypadkach nadpłaty powstały z winy pracowników KRUS na kwotę 24,23 tys. zł. Z sześcioma pracownikami winnymi powstania nadpłat przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze⁷⁴, w dwóch przypadkach po ujawnieniu nadpłaty, pracownicy winni jej powstania nie byli zatrudnieni w Wydziale Świadczeń.

(akta kontroli str. 1410-1415)

Dyrektor wyjaśniła, m.in., że co do zasady z pracownikiem winnym powstania nadpłat była przeprowadzana rozmowa doszkalająca i dyscyplinująca w celu eliminowania nieprawidłowego postępowania w przyszłości. Pracownicy zostali pouczeni, które wytyczne Centrali KRUS regulują zasady postępowania oraz zostali zobowiązani do samokształcenia w danym zakresie. Ponadto, w Oddziale organizowane były spotkania kierowników pionu świadczeń, na których omawiane były problemy z jakimi mierzą się pracownicy w bieżących postępowaniach oraz w celu ustalenia tożsamyh zasad pracy w określonym zakresie. Ze spotkań sporządzane były protokoły, które w ramach szkolenia przedstawiano pracownikom.

(akta kontroli str. 1393, 1400)

6. W okresie objętym kontrolą w OR KRUS nie zaewidencjonowano skarg, wniosków ani informacji o nieprawidłowościach związanych z dochodzeniem lub z odpisywaniem nienależnie pobranych świadczeń przez Oddział.

(akta kontroli str. 1311-1332)

7. W trakcie prowadzonych 18 kontroli w OR KRUS w latach 2022-2024 (III kwartału) kontrolą objęto 289 postępowań związanych z dochodzeniem nienależnie pobranych świadczeń oraz 28 postępowań związanych z odpisaniem nienależnych świadczeń. W 11 przypadkach wydano ogólne zalecenia pokontrolne, które na podstawie otrzymanych informacji od kontrolowanych PT zostały zrealizowane.

(akta kontroli str. 900-1310, 1416-1418)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1. W Oddziale dokonywano potrąceń z pobieranych świadczeń niezgodnie z wydanymi w tych sprawach decyzjami. W odniesieniu do siedmiu na 20

⁷² Komisję ds. umorzeń powołano Komunikatem nr 3/2020 Dyrektora OR KRUS w Bydgoszczy z 15 stycznia 2020 r.; zmieniony Komunikatem nr 1/2023 Dyrektora OR KRUS w Bydgoszczy z 2 stycznia 2023 r.; pismo z 5 stycznia 2024 r. wraz z aktualizacją nr 1 z 20 czerwca 2024 r. oraz pismem nr 0200-OP.002.1.2024 z 17 września 2024 r. Powołanie w OR KRUS w Bydgoszczy i podległych PT Komisji ds. Umorzeń – zmiana do pisma z 5 stycznia 2024 r.

⁷³ § 48 załącznika nr 2 do zarządzenia z 2024 r. w sprawie należności oraz § 17 ust. 1 zarządzenia z 2010 r. w sprawie należności.

⁷⁴ Procedura określona w notatce służbowej o ujawnieniu nadpłaty przewiduje w przypadku nadpłat powstałych z winy pracownika KRUS: 1) przeprowadzenie rozmowy ostrzegawczej, 2) dodatkowe przeszkolenie, 3) udzielenie upomnienia, 4) udzielenie nagany.

świadczeniobiorców dokonano łącznie 66 potrąceń⁷⁵ z wypłacanych świadczeń, kwot w odmiennej wysokości niż wynikało to z wydanych decyzji. Łączna wartość dokonanych potrąceń w wysokościach innych niż wskazane w decyzjach wyniosła 50,7 tys. zł i była wyższa od potrąceń wskazanych w decyzjach o 20,2 tys. zł⁷⁶.

(akta kontroli str. 559-560)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że postępowanie było prowadzone prawidłowo. Różnice w kwotach potrącanych wynikały z różnic w opodatkowaniu części kwot podlegających potrącaniu, zmianie wysokości podatku, waloryzacji świadczeń i podniesienia kwoty wolnej od potrąceń. Decyzja waloryzacyjna nie pozwalała na wskazanie przyszłych rat potrącania, nie pozwalała także na wskazanie planu spłat rat wskazując wysokość kolejnych rat w tym ostatniej. System automatycznie potrącał świadczenia bez emitowania decyzji w sprawie.

(akta kontroli str. 1420-1421, 1426-1427)

Zmiany okoliczności uzasadniające zmiany wysokości dokonywanych potrąceń powinny mieć przełożenie na treść decyzji i wskazywane w nich wysokości potrąceń. Niedopuszczalnym jest potrącanie kwot w innej niż wskazane w decyzjach wysokości.

2. Nierzetelnie prowadzono postępowania egzekucyjne, gdyż w pięciu na siedem przypadków liczba dni od doręczenia upomnienia do wszczęcia postępowania egzekucyjnego wyniosła: 24, 31, 34, a w dwóch przypadkach 32.

(akta kontroli str. 555)

Dyrektor wyjaśniła m.in., że przepisy nie określają terminu na wszczęcie postępowania w sprawie. Terminy działania przekraczające 21 dni nie wpłynęły na prawidłowość ich rozpatrywania.

(akta kontroli str. 1420, 1425)

NIK nie zarzuca działania niezgodnego z prawem. Takie opóźnienie uznano za działanie nierzetelne, gdyż szybkie i sprawne wszczęcie postępowania może mieć wpływ na jego skuteczność i odzyskanie należnej kwoty zobowiązania.

3. W 12 spośród 50 zbadanych spraw (24%) Oddział kwalifikował do odpisu nadpłacone świadczenie niezgodnie z §13 ust. 1 i § 17 ust. 2 zarządzenia z 2010 r., tj. w odniesieniu do świadczeń nieprzewidzianych w tym przepisie. W konsekwencji odpisano należności niepodlegające odpisaniu:

- a) w trzech przypadkach⁷⁷, gdzie zgon świadczeniobiorcy nastąpił w trakcie kwartału, w którym z góry wypłacono świadczenie, dokonano odpisu na łączną kwotę 1,93 tys. zł,

⁷⁵ Sprawa numer: (1) 552490 potrącono: w styczniu 2023 r.: 410,18 zł, w lutym 2023 r. 445,18 zł, w kwietniu 2023 r. 740,6 zł; w maju 2023 r. 450,83 zł, a decyzja ustalała wysokość potrącenia na 450,18 zł. (2) 569623 potrącono od listopada 2022 r. do lutego 2023 r. 434,28 zł, od kwietnia 2023 r. do maja 2023 r. 673,6 zł, w czerwcu 2023 r. 737,6 zł; od lipca 2023 r. do lutego 2024 r. 740,6 zł, w kwietniu i maju 2024 r. 830,13 zł, a decyzja ustalała wysokość potrąceń na 476,28 zł; (3) 562169 potrącono w kwietniu 2023 r. 777,96 zł; w maju 2023 r. 817,96 zł, od czerwca 2023 r. do lutego 2024 r. 854,96 zł; od kwietnia 2024 r. do listopada 2024 r. 958,36 zł, a decyzja ustalała wysokość potrąceń na 488,94 zł, (4) 569017 potrącono w lipcu i sierpniu 2023 r. 754,89 zł; we wrześniu 2023 r. 603,89 zł i ostatnią ratę w październiku 2023 r. 218,55 zł, a decyzja ustalała wysokość potrąceń rozbijając je na dwie kwoty: 110,32 zł oraz 723,57 zł. Ponadto nie wydano decyzji w sprawie potrącania na druku SR-34, pomimo że § 13 ust. 3 Zarządzenia z 2010 r. tego wymagał. (5) 553660 potrącono w lipcu 2023 r. ostatnią ratę w wysokości 51,94 zł, a decyzja ustalała wysokość potrąceń na 204,5 zł, tj. nie wskazano z góry wysokości ostatniej raty; (6) 551275 potrącono od marca do maja 2023 r. 843,9 zł; od czerwca 2023 r. do lutego 2024 r. 865,34 zł, od kwietnia 2024 r. do listopada 2024 r. 870,2 zł, a decyzja ustalała wysokość potrąceń na 420,03 zł, (7) 572175 potrącono w marcu 2023 r. 630,76 zł, tj. całą kwotę, a decyzja ustalała wysokość potrąceń na 476,28 zł.

⁷⁶ Kwota nie uwzględnia dwóch spraw, w których wartości potrąceń były niższe niż wskazane w decyzji (569017; 553660).

⁷⁷ Dotyczy spraw o nr 568189, 551187, 569539.

- b) w trzech przypadkach⁷⁸, gdzie nastąpił zgon świadczeniobiorcy i przekazano świadczenia na rachunek bankowy, dokonano odpisu na łączną kwotę 2,76 tys. zł.⁷⁹,
- c) w trzech przypadkach⁸⁰ nastąpiła nadpłata na skutek ujawnienia wypłaty świadczenia w zawyżonej wysokości bez winy świadczeniobiorcy, dokonano odpisu na kwotę 6,41 tys. zł,
- d) w dwóch przypadkach⁸¹ nastąpiła nadpłata w wyniku błędu pracownika KRUS, dokonano odpisu na kwotę 6,64 tys. zł,
- e) w jednym przypadku⁸² podjęto decyzję o odpisaniu nienależnie pobranego świadczenia przed upływem 12 miesięcy, tj. w okresie w którym można było żądać zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń, na kwotę 1,34 tys. zł⁸³.

Jednocześnie bezpodstawne odpisywanie nadpłaconych świadczeń uniemożliwiało określenie właściwej skali prawidłowo dokonanych odpisów i sprawiało, że dane, którymi dysponował Oddział w tym zakresie okazały się niewiarygodne.

(akta kontroli str. 793-899, 1410-1415)

Dyrektor wyjaśniła m. in., że postępowanie Oddziału było zgodne z wytycznymi Centrali KRUS ujętymi w piśmie z dnia 10 sierpnia 2016r. (0000-SW.610.17.2016), które w swojej treści odnoszą się do przepisów § 11 Zarządzenia z 2010 r. We wskazanych sprawach uznano, że wypłacone świadczenie nie jest nienależnie pobranym świadczeniem, dlatego należności odpisano. W sprawach gdzie świadczeniobiorca zmarł przed terminem płatności emerytury i świadczenie nie zostało zwrócone jako niepobracone, organ rentowy przeprowadził postępowanie wyjaśniające z właściwym bankiem. W dwóch z opisywanych spraw (551202, 552543) bank nie dokonał zwrotu nienależnie wypłaconego świadczenia ani nie wskazał osoby, która nienależnie pobrała świadczenie. Natomiast w sprawie 431064 bank dokonał zwrotu należności po dokonaniu potrącenia swoich prowizji. W każdej z ww. spraw nie można było ustalić osoby, od której należało dochodzić zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, odpisano należności w myśl § 17 Zarządzenia z 2010 r.

(akta kontroli str. 1393-1409)

W przypadku podjęcia decyzji o odpisaniu nienależnie pobranego świadczenia przed upływem 12 miesięcy, Dyrektor wyjaśniła m.in. że, odpisanie nienależnie pobranego kolejnego dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego nie wynikało ze złej woli pracownika lecz z czynności, które pracownik był zobowiązany wykonać w celu prawidłowego rozpatrzenia sprawy, a złożoność sprawy nie pozwoliła na szybsze jej rozpatrzenie.

(akta kontroli str. 1401-1402)

⁷⁸ Dotyczy spraw o nr 431064, 552543, 551202.

⁷⁹ W tych sprawach bezpodstawnie żądano zwrotu od banków wypłaconego świadczenia po zgonie ubezpieczonego za miesiąc, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy. Zgodnie z art. 138a FUS, banki są zobowiązane do zwrócenia kwoty świadczeń przekazanych na rachunek w banku za miesiąc następujące po miesiącu, w którym nastąpiła śmierć świadczeniobiorcy.

⁸⁰ Dotyczy spraw o nr 465341, 565223, 564360.

⁸¹ Dotyczy spraw o nr 548880, 550986.

⁸² Sprawa nr 569799.

⁸³ Oddział posiadał wiedzę, że świadczeniobiorca nabył prawo do emerytury z ZUS jako świadczenia korzystniejszego, wydając stosowną decyzję z dnia 22 marca 2022 r. o przyznaniu renty rodzinnej z jednoczesnym zawieszeniem jej wypłaty. Z uwagi na błąd pracownika KRUS, renta rolnicza nie została zawieszona i świadczeniobiorca pobierał dwa świadczenia. Kierownik referatu świadczeń emerytalno-rentowych 29 sierpnia 2023 r. sporządziła notatkę, w wyniku której zawieszono wypłatę renty rolniczej. Notatkę o ujawnieniu nadpłaty kolejnego dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego (14-stki) za okres od 1 września 2022 r. do 30 września 2022 r. w kwocie 1338,44 zł sporządził 22 września 2023 r. podając nieprawdziwą datę ujawnienia nadpłaty świadczenia jako 21 września 2023 r. (23 dni po faktycznym ujawnieniu nadpłaty). Wniosek w sprawie odpisania nadpłaconego świadczenia sporządził 25 września 2023 r., a zatwierdzono 27 września 2023 r. W sprawie wydano bezpodstawnie decyzję o potrąceniu z renty rolniczej, której sentencją było odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia.

OCENA CZĄSTKOWA

W Oddziale ściągano należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń poprzez potrącanie ze świadczeń oraz windykację należności. Preferowano dobrowolne regulowanie zobowiązań zawierając układy ratalne na wniosek osoby zobowiązanej. Kontrolowane postępowania egzekucyjne prowadzono prawidłowo, tj. wysyłano prawidłowe upomnienia i tytuły egzekucyjne zawierające wymagane elementy. Stwierdzone opóźnienia w wystawianiu tytułów wykonawczych nie miały wpływu na ocenę prowadzonych postępowań egzekucyjnych. Nieprawidłowym działaniem było natomiast dokonywanie potrąceń ze świadczeń w kwotach nieodpowiadających wydanym w tym zakresie decyzjom oraz dokonywanie bezpodstawnych odpisów nadpłaconych świadczeń.

OBSZAR

3. Umarzanie nienależnie pobranych świadczeń.

1. W okresie objętym kontrolą do OR KRUS wpłynęło łącznie 11 wniosków dotyczących umorzenia należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w łącznej kwocie 61 939,17 zł⁸⁴. W złożonych wnioskach ośmiokrotnie wnoszono o całkowite umorzenie powstałych należności (należności głównej wraz z odsetkami, które łącznie wynosiły 51 638,48 zł)⁸⁵. Dwa wnioski, które zostały złożone odrębnie w jednej sprawie⁸⁶, dotyczyły umorzenia odsetek powstałych w związku z brakiem zapłaty należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w wysokości 499,18 zł. Jeden wniosek, złożony w 2022 r. dotyczył częściowego umorzenia należności (kwota 9 310,38 zł stanowiła 75% wartości należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń wraz z wyliczonymi przez Oddział odsetkami).

(akta kontroli str. 1500-1502)

Analiza wszystkich 11 postępowań⁸⁷ wykazała m.in., że:

- nie wystąpiły przypadki odrzucenia wniosku, bez przeprowadzenia postępowania i wydania decyzji właściwej w przedmiotowych sprawach,
- we wszystkich wnioskach wskazano konkretne kwoty, o których umorzenie wnioskowano,
- wszystkie wnioski zawierały uzasadnienie, na podstawie którego wnoszący ubiegali się o umorzenie należności powstałych w wyniku pobrania nienależnie pobranych świadczeń,
- wszystkie postępowania prowadzone były w oparciu o materiały odzwierciedlające aktualną sytuację bytową wnioskujących, które zostały pozyskane w wyniku działań pracowników Oddziału, jak i były dostarczone przez wnioskujących,
- przed wydawaniem decyzji w sprawie umorzenia należności każdorazowo zasięgano opinii członków Oddziałowej komisji do spraw umorzeń, która wydawała je na podstawie zebranego w aktach materiału,
- po przeprowadzeniu postępowań, każdorazowo wydawano decyzję, zawierającą szczegółowe uzasadnienie, która była następnie doręczana wnioskodawcom.

W badanym okresie, w sprawach prowadzonych bezpośrednio przez Oddział nie wydano decyzji umarzającej należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń⁸⁸.

(akta kontroli str. 780-792, 1500-1718, 1724)

⁸⁴ Sześć wniosków w 2022 r., gdzie wnioskowano o umorzenie łącznie 45 445,10 zł, cztery w 2023 r., gdzie wnioskowano o umorzenie łącznie 15 994,89 zł oraz jeden w 2024 r., gdzie wnioskowano o umorzenie należności w wysokości 499,18 zł

⁸⁵ Pięć w 2022 r. dotyczyło łącznie 36 134,77 zł

⁸⁶ Nr sprawy 572712, gdzie w 2024 r. wnioskowano o rozłożenie należności na raty i umorzenie naliczonych odsetek, a w 2023 r. jedynie o umorzenie odsetek

⁸⁷ Sprawy: 573372, 550308, 572882, 549033, 552244, 454846, 547334, 554221, 561901 oraz 572712 (dwa postępowania).

⁸⁸ Wszystkie wydane decyzje dotyczyły odmowy umorzenia.

2. W badanym okresie w jednym przypadku⁸⁹ wniesiono o ponowne rozpatrzenie sprawy dotyczącej wniosku o umorzenie należności dotyczących nienależnie pobranych świadczeń. Wnioskodawca po otrzymaniu decyzji Prezesa KRUS z 9 marca 2023 r. o odmowie umorzenia, wniósł 20 marca 2023 r., na podstawie pisma skierowanego do Oddziału o ponowne rozpatrzenie sprawy i umorzenie powstałych należności. Swój wniosek argumentował m.in. tym, że w prowadzonym przez OR KRUS postępowaniu nie uwzględniono wszystkich okoliczności mających wpływ na stan faktyczny jak: wysokość poniesionych strat w ostatnich latach w prowadzonym gospodarstwie oraz wszystkich rzeczywiście poniesionych kosztów związanych z jego prowadzeniem. Po przeprowadzeniu czynności wyjaśniających i ponownym rozpatrzeniu sprawy o umorzenie⁹⁰, 10 maja 2023 r. Prezes KRUS utrzymał w mocy decyzję z 9 marca 2023 r. o odmowie umorzenia należności. W uzasadnieniu wskazano m.in., że pomimo kolejnej analizy stanu faktycznego nadal nie znaleziono przesłanek do umorzenia nienależnie pobranego świadczenia. Decyzja stała się ostateczna w momencie wydania i wnioskodawca nie podejmował dalszych kroków zmierzających do jej uchylecia. Przedmiotowa należność była potrącana bezpośrednio przez Oddział z wypłacanych wnioskodawcy świadczeń aż do lutego 2024 r., gdy roszczenie KRUS zostało w całości zaspokojone.

(akta kontroli str. 1502, 1573-1602)

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Bydgoszczy wyrokiem z 6 grudnia 2022 r.⁹¹ uchylił decyzję Prezesa KRUS z 24 sierpnia 2022 r. o odmowie umorzenia kwoty należności powstałych z tytułu nienależnie pobranych świadczeń⁹². W uzasadnieniu wyroku wskazano m.in. że decyzję o odmowie umorzenia wydano bez uwzględnienia wszystkich okoliczności (zwłaszcza kosztów ponoszonych przez stronę), mających wpływ na w pełni rzetelną ocenę sytuacji finansowej skarżącego. Po otrzymaniu wyroku, który wpłynął do Oddziału 11 kwietnia 2023 r., wielokrotnie wzywano stronę do przedstawienia wszystkich okoliczności wraz z adekwatną dokumentacją mających wpływ na bieżącą sytuację finansową strony. Po przeprowadzeniu czynności wyjaśniających jak m.in. wymiana korespondencji z innymi organami, wizyta lokalna pracowników OR KRUS oraz analiza dostarczonej dokumentacji przez stronę, 28 czerwca 2024 r. wydano ponowną decyzję o odmowie umorzenia należności powstałych z tytułu nienależnie pobranych świadczeń przez stronę. 5 lipca 2024 r. pełnomocnik strony złożył wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy, gdyż jego zdaniem przy analizie dokumentacji bezpodstawnie pominięto niektóre zobowiązania strony. W ramach postępowania prowadzonego w Oddziale wezwano skarżącego do przedstawienia stosownej dokumentacji, a sprawa mimo ponagieł wystawionych przez OR KRUS do czasu zakończenia kontroli NIK nie została rozstrzygnięta⁹³.

Dyrektor wyjaśniła m.in., że w odpowiedzi na pisma OR KRUS pełnomocnik przesyłała niekompletną dokumentację, co powodowało prowadzenie dalszej korespondencji. Oceniała, że pełnomocnik dłużnika świadomie przeciągał terminy dotyczące uzupełnienia wniosku o dokumentację, o którą Oddział prosił, bowiem w dacie wydania decyzji ostatecznej dokumentacja będzie już nieaktualna i będzie to powód do wniesienia skargi do WSA, który już w raz w 2022 r. odniósł się do argumentów podanych przez dłużnika i uchylił decyzję Prezesa KRUS przedmiocie odmowy umorzenia kwoty nienależnie pobranego świadczenia.

Badane oba postępowania w ocenie NIK prowadzono wnikliwie, bez zbędnej zwłoki i z należytą starannością. Nie stwierdzono przypadków dotyczących:

⁸⁹ Sprawa 547334- umorzenie należności w całości (wraz odsetkami) na kwotę 3 717,19 zł.

⁹⁰ Czynności były prowadzone przez inne osoby, niż te w pierwotnym postępowaniu.

⁹¹ Sygn. akt I SA/Bd 535/22.

⁹² Sprawa 572882

⁹³ Ostatnia korespondencja w sprawie z dnia 31 października 2024 r.

- wniesienia wniosków lub oświadczeń w sprawach przez osoby nieuprawnione,
- uczestnictwa w postępowaniu pracownika, który brał udział w wydaniu decyzji, której dotyczy wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy,
- zastosowania niewłaściwych podstaw prawnych wydanych rozstrzygnięć lub wydania ich przez osoby nieuprawnione,
- nieudokumentowania doręczenia rozstrzygnięć (decyzji i pism w sprawie) wszystkim stronom postępowania.

(akta kontroli str. 1661-1724)

3. W okresie objętym kontrolą w OR KRUS nie zaewidencjonowano skarg, wniosków ani informacji o nieprawidłowościach związanych z umarzaniem nienależnie pobranych świadczeń przez Oddział.

(akta kontroli str. 1311-1332)

4. W trakcie prowadzonych 18 kontroli w OR KRUS w latach 2022-2024 (III kwartał) kontrolą objęto cztery postępowania związane z umorzeniem nienależnie pobranych świadczeń. W jednym przypadku wydano zalecenie pokontrolne, które na podstawie otrzymanej informacji od kontrolowanych PT zostało zrealizowane.

(akta kontroli str. 900-1310, 1416-1418)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

NIK pozytywnie ocenia działania Oddziału w tym obszarze.

OBSZAR

4. Udzielanie ulg w spłacie nienależnie pobranych świadczeń

1. W okresie objętym kontrolą do Oddziału nie złożono wniosków o odroczenie terminu płatności należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń.

(akta kontroli str.1501)

2. W badanym okresie w Oddziale wobec 72 osób, w odniesieniu do łącznej kwoty 436 749,01 zł, udzielono ulgi w spłacie należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń w postaci rozłożenia ich na raty⁹⁴.

Kontrolą objęto 11 spraw⁹⁵, w których zastosowano układ ratalny na łączną kwotę 194 115,15 zł. Na podstawie analizy stwierdzono, że we wszystkich przypadkach:

- wnioskodawcą o zastosowanie ulgi była strona postępowania wobec, której wydano prawomocną decyzję o zwrocie należności,
- decyzję o rozłożeniu należności na raty podejmowano w oparciu o notatkę z posiedzenia kolegialnego, w którym swoje pozytywne opinie przedstawiali: aprobant i kierownik oraz Dyrektor,
- umowy o rozłożeniu należności na raty w imieniu Prezesa KRUS zostały podpisane przez osoby do tego uprawnione oraz przez dłużników,
- wysokość rat wskazana w podpisanych umowach była zgodna z tymi ujętymi we wnioskach dłużników,
- od momentu złożenia wniosków o rozłożenie należności na raty w Oddziale nie naliczano odsetek od należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń,

⁹⁴ Z czego 193 096,55 wobec 29 osób w 2022 r., 120 093,94 zł w 2023 r. oraz 123 549,42 zł w 2024 r.

⁹⁵ Nr: 573126,445376, 561186, 567646, 567789, 545196, 551898, 569039, 564563, 552770 oraz 519117.

- umowy zawierały zapisy o negatywnych konsekwencjach niestosowania się do zawartych układów⁹⁶,

- w trakcie trwania umów nie wnoszono o zmianę wysokości rat,

- w czterech przypadkach wnioski o zastosowanie ulgi w spłacie należności zawierały szczegółowe wyliczenia kosztów i przychodów dłużnika, w pozostałych siedmiu przypadkach⁹⁷ we wnioskach ujęto jedynie ogólne stwierdzenie o trudnej sytuacji materialnej wnioskodawcy bez jej szczegółowego uzasadnienia.

Dyrektor wyjaśniła, że w tych przypadkach dokonano rozłożenia na raty kwot nienależnie pobranych świadczeń pomimo, że dłużnik w swoim wniosku nie uzasadnił „trudnej sytuacji”, ponieważ jest to dogodna forma spłacania należności wobec KRUS i zgodna z przepisami art. 84.8b sur, który nie wskazuje obowiązku badania sytuacji dłużnika. Samo wskazanie przez świadczeniobiorcę, że znajduje się w trudnej sytuacji było uznawane przez organ rentowy za okoliczność pozwalającą na zawarcie układu ratalnego, aby nienależnie pobrane świadczenie przez stronę mogło zostać spłacone.

- w dwóch sprawach⁹⁸ zawarto kolejne (siódmy i drugi) układy ratalne w odniesieniu do spłaty należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń pomimo, że warunki spłaty w poprzednich przypadkach nie zostały dotrzymane przez stronę, co skutkowało ich zerwaniem. Dyrektor wyjaśniła m.in., że w tych sprawach wniosek o kolejny układ ratalny organ rentowy rozpatrywał pozytywnie z uwagi na częściową spłatę zadłużenia w poprzednim okresie oraz w celu pomocy stronie w spłacie należności wobec KRUS.

-w jednym przypadku⁹⁹ zerwano układ ratalny z powodu braku wpłat dłużnika, a sprawę skierowano ponownie do dalszej windykacji.

W okresie objętym kontrolą nie wystąpiły przypadki odmowy zawarcia układu ratalnego z dłużnikiem posiadającym należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń. Dyrektor wyjaśniła m. in., że jeżeli nie było możliwości dokonywania potrąceń z tytułu nienależnie pobranych świadczeń z bieżąco wypłacanych świadczeń, to zwyczajowo informowano dłużnika o możliwości spłaty zadłużenia przy zastosowaniu ulgi w postaci rozłożenia należności na raty. Do dłużnika, wraz z decyzją o żądaniu zwrotu należności, wysyłano pismo informujące o możliwości skorzystania z takiej ulgi.

(akta kontroli str.1719-1723, 1726-1813)

3. W badanym okresie prowadzono w Oddziale cztery postępowania¹⁰⁰ dotyczące zmniejszenia wysokości rat w spłacie należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń. Wszystkie przypadki dotyczyły sytuacji, w których zobowiązania dłużników potrącały przez OR KRUS z bieżących świadczeń wypłacanych dłużnikom. Postępowanie Oddziału ograniczało się jedynie do uwzględnienia prośby wnioskodawcy o zmniejszenie dokonywanych potrąceń, co każdorazowo uczyniono informując o tym stronę w przesłanej decyzji. We wszystkich analizowanych przypadkach należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń zostały w całości uregulowane przez dłużników, o czym Oddział poinformował strony odrębnym pismem.

⁹⁶ Np. „Niniejsza umowa ulegnie rozwiązaniu, jeżeli dłużnik bez uzasadnionej przyczyny : a) nie opłaci trzech kolejnych rat należności lub b:) opłaci raty w częściowej wysokości, a kwota zaległości przekroczy wartość trzech kolejnych rat; Po rozwiązaniu umowy należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń stają się natychmiast wymagalne wraz z odsetkami naliczonymi w trybie i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego i podlegają ściągnięciu w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji; Niniejsza umowa ulegnie rozwiązaniu, w razie przyznania Dłużnikowi prawa do świadczenia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego, w wysokości umożliwiającej potrącanie kwoty nienależnie pobranych świadczeń, z bieżących wypłat świadczeń emerytalno-rentowych”.

⁹⁷ Nr: 573126,445376, 561186, 567646, 567789, 545196, 551898, 569039, 564563, 552770 oraz 519117.

⁹⁸ Nr 567646 i 564563.

⁹⁹ Sprawa nr 519117

¹⁰⁰ Sprawy nr: 465341, 569017,554221 oraz 434217.

W kontrolowanym okresie nie prowadzono postępowań w zakresie zawieszenia rat potrąceń należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń.

(akta kontroli str. 1638-1660, 1814-1865, 1868)

4. W okresie objętym kontrolą w OR KRUS nie zaewidencjonowano skarg, wniosków ani informacji o nieprawidłowościach związanych z udzielaniem ulg w spłacie nienależnie pobranych świadczeń przez Oddział.

(akta kontroli str. 1311-1332)

5. W trakcie prowadzonych 18 kontroli w OR KRUS w latach 2022-2024 (III kwartał) kontrolą objęto 18 postępowań związanych z udzielaniem ulg w spłacie nienależnie pobranych świadczeń. W trzech przypadkach wydano zalecenia pokontrolne, które na podstawie otrzymanych informacji od kontrolowanych PT zostały zrealizowane.

(akta kontroli str. 900-1310, 1416-1418)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

NIK pozytywnie ocenia działania Oddziału w tym obszarze.

IV. Uwagi i wnioski

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, przedstawia następujące uwagi i wnioski:

Uwagi

Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag.

Wnioski

1. Zapewnienie terminowości i rzetelności sporządzania notatek w sprawie nadpłat.
2. Zapewnienie prawidłowej klasyfikacji nienależnie pobranych świadczeń.
3. Prawidłowe wydawanie decyzji administracyjnych.
4. Prawidłowe żądanie zwrotu nienależnie pobranych świadczeń z tytułu renty rodzinnej.
5. Prawidłowe przekazywanie do sądu odwołań.
6. Dokonywanie potrąceń ze świadczeń w wysokościach zgodnych ze wskazanymi w decyzjach.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ust. 1 i 2 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Bydgoszczy. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Bydgoszcz, 20 grudnia 2024 r.

Kontrolerzy
(-) Mariusz Pietraszek
inspektor k.p.

Dyrektor
Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Bydgoszczy
z up. (-) Adam Kończak
p.o. Wicedyrektor